

концептуальные исследования: сборник научных статей (серия “Концептуальные исследования”. – Вып. 13) ; отв. ред. М. В. Пименова. – К. : Издательский дом Дмитрия Бурого, 2012. – С. 608-613.

15. Чучка П. П. Українські псевдоніми: статус, структура і функції // Наукові записки Кіровоградського державного педуніверситету ім. В. Винниченка. – Серія: Філол. науки (мовознавство). – 2001. – Вип. 37. – С. 34-44.
16. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. В 4 т. / пер. с нем. и допол. О. Н. Трубачева. – 2-е изд., стер. – М. : Прогресс, 1986. – Т. 2. (Е-Муж). – 672 с.
17. Ягунова Л. М. Мовно-географічна варіативність системи середньовісньонімецьких префіксальних іменників: монографія (типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. – Т. 4). – Донецьк : ДонНУ, 2007. – 605 с.

Анохіна Т. О. До питання асиметричних девіацій лакун мовних систем (на матеріалі германських та слов'янських мов).

У статті розглянуті явища симетрії та асиметрії як процеси латентної циклічної девіації та типи мовної та міжмовної асиметрії, означені кореляти лакунарності в мові та мовленні. Валоративним є інтегративне використання принципів антропоцентризму. В статті розглядаються проблеми асиметричних девіацій лакун мовних систем на матеріалі германських та слов'янських мов.

Ключові слова: симетрія, асиметрія, циклічна девіація, лакуна, етимологічний дублет, лакуни стертих слів, лакуни зникаючих літер, неблизькоспоріднені мови.

Anokhina T. O. On nonsymmetric deviations of the lacunae of the linguistic systems (based on the German and Slavonic languages).

The article deals with the intralingual and interlingual asymmetry which are viewed as processes of the cyclic deviation; there were intralingual and interlingual asymmetry types distinguished therein; the key correlates of the linguistic gaps have been identified by the author. Lacunar deviations have been mostly analyzed in their cultural anthropological domains. The deviations of the linguistic system are considered within nonsymmetrical deviations of the linguistic systems of the German and Slavonic languages.

Keywords: symmetry, asymmetry, cyclic deviation, lacuna, etymological doublet, lacunae of faded words, lacuna of vanished letters, unrelated languages.

Аскерова І. А.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ ПАРЕМІЙ З КОМПОНЕНТАМИ-НАЗВАМИ ЛІТНІХ МІСЯЦІВ У ПОЛЬСЬКІЙ МОВІ НА ЗАГАЛЬНОСЛОВ'ЯНСЬКОМУ ТЛІ

Стаття присвячена описові семантико-структурних, історико-етимологічних та етнокультурних особливостей польських назв літніх місяців на матеріалі лексикографічних і пареміологічних джерел.

Ключові слова: паремія, народний календар, мовна картина світу, семантика, етимологія, етнолінгвістика.

Чималий інтерес для популярних в останні десятиріччя етнолінгвістичних студій становить вивчення мови фольклору, зокрема народного календаря, адже він являє собою важливу складову частину традиційної етнічної картини світу. Як слушно зауважує С. С. Єрмоленко, природно шукати в тих чи інших рисах паремійно-фразеологічних утворень відповідної тематики відображення такого архаїчного різновиду ментальності, якою є ментальність міфологічна [1, с. 65]. Розглядаючи народний календар у системі традиційної культури, С. М. Толстая дає таке його визначення: “Це історично сформована система членування та регламентації річного часу, котрий організовує не лише обрядовий цикл, господарську та побутову практику, але й значною мірою вірування та побутування фольклору”, а також кваліфікує його як “... найважливішу ланку або навіть (у певному сенсі) ядро усієї традиційної культури” [5, с. 9].

У структурному та генетичному відношенні календар становить складне переплетіння багатьох, відносно автономних, моделей: послідовності християнських свят, постів та м'ясоїдів; календарів сонячного, місячного, вегетативного; землеробського, скотарського, ткацького, бджолярського тощо. Кожна з цих моделей утворює особливий цикл та співвідноситься з особливим колом народних вірувань про природу та людину [5, с. 9].

Говорячи про хронологічну організацію календарно-паремійного матеріалу, варто виділяти у його структурі такі лексико-семантичні групи для найменування часових проміжків, а саме: 1) поділ на пори року (сезони); 2) поділ на місяці; 3) поділ на дати, котрі визначаються як такі, що мають спеціальне релігійне значення в рамках священного року і, відповідно, церковного календаря (місяцеслова, літургійного року) [1, с. 90].

Слід зауважити, що в народному календарі поділ року на сезони в сучасному їх розумінні (тобто зима, весна, літо та осінь) не має чітко визначених часових меж і варіюється в залежності від кліматичних умов. У всіх слов'янських традиціях культурне (ритуальне, міфологічне, фольклорне) осмислення отримала лише часова межа між зимою та весною (літом), яка відзначалася обрядами “проводжання” та “вигнання” зими й закликання, “зустрічі” весни (літа), у той час коли інші межі між порами року залишаються чітко не вираженими [5, с. 14].

Одиницею річного часу є місяць. Як зазначають укладачі “Слов'янських старожитностей”, давні слов'янські назви місяців, що дійшли до нас, не дають можливості реконструювати єдину для всіх слов'ян структуру річного циклу. По-перше, одні й ті самі назви можуть стосуватися різних календарних місяців. По-друге, різні території Славії характеризувалися різними природними умовами й, по-третє, астрономічний рік включає більше 12, але менше 13 місяців. Детальніше про це: СД, II, с. 236-237.

Суворе регламентація річного часу, його поділ на рівні відрізки властиві церковному календареві. Учені припускають, що для народного календаря поділ року на періоди міг бути (і швидше за все був) нерівномірним,

орієнтованим на виділення найбільш значущих у природному відношенні періодів і меж [тж]. Лише з прийняттям християнства й запровадженням церковного календаря рік стали поділяти на 12 місяців, тоді й увійшли до слов'янських мов латинські назви, які частково або повністю витіснили питомі найменування, пор. назви місяців у російській мові.

У пропонованій розвідці розглянемо семантико-структурні та історико-етимологічні особливості польських назв літніх місяців, а також проаналізуємо їхнє етнокультурне наповнення шляхом аналізу паремій. Для порівняння та зіставлення певних мовних явищ принагідно використано матеріал інших слов'янських мов.

Польські назви літніх місяців є континуантами давніх праслов'янських коренів, які мають свої діалектні різновиди. У сучасній польській мові назва шостого календарного й першого літнього місяця є полісемічною. Будучи хрононімом, лексема *czерwiec* належить водночас до сфери ботанічної й зоологічної номенклатури, оскільки позначає “*Scleranthus*, кермес, фітолакка”, тобто рослину з родини гвоздикоподібних, а також “*Coccidae*, червці, кокциди” (як правило, у формі множини). Барва укр. *кошеніль*, *кармін* також номінується пол. *czерwiec* [Skorupko, с. 96; sjp.pwn; БПРС, I, с. 124].

Аналізована лексема відома у польській мові, починаючи з XV ст. (спершу з кореневим вокалізмом *y* – *czyrwіec*). Вона утворена від кореня лексеми *czерw* “комаха” (псл. **črvь*) за допомогою суфікса *-ec* (псл. **-ьць*). У лексикографічних джерелах фіксуються назви в іншому дериваційному оформленні із суфіксом псл. **-ьнѣ* та варіативною кореневою голосною – *czерwień*, *czyrwіeń* [SW I, 387], пор. укр. *червень*. Первинне значення досліджуваного хрононіма пов'язувалося з періодом активної появи цих комах або ж отримання від них червоного барвника [Boryś, с. 96].

Варто зауважити, що назва цієї комахи найчастіше виступала в колокації з прикметником *polski* (*Porphyrophora polonica*), оскільки в давнину їх активно вирощували саме в Польщі. Рослина, на коренях якої жили ці комахи та живлися її соком, теж дістала назву *czерwiec*. А. Брюкнер так описував процес отримання специфічної барви: “Давні слов'яни на своїй прабатьківщині займалися збиранням тієї домашньої кошенілі, що жила на корінцях *scleranthusa*, які теж почали називати *czyrwіecem*. Коріння витрясали на плахти, а личинки сушили. Потім їх доправляли, як правило, на Схід, що приносило непоганий прибуток. Американська кошеніль, яка мала сильніші барвні властивості, витіснила польський червець уже в XVI ст. [Brückner, с. 76-77]. Як зауважує вчений, від назви сокоживної комахи та від її властивостей в усіх слов'янських мовах пішла навза на позначення червоного кольору. Додамо, що сама аналізована назва *czерwiec* у старопольську добу означала насичений червоний колір, а також тканину такого кольору й була синонімічною до колорем пол. *karmazyn*, *szkarłat* [SJP XVI, IV, с. 140; Linde I, с. 563; SW I, с. 387], *purpura* [SW I, с. 387].

В. В. Жайворонок у своїй праці “Знаки української етнокультури” наводить таке тлумачення лексеми укр. *червець* “комаха ряду рівнокрилих”, “яскраво-червона фарба, здавна виготовлювана з барвної речовини, наявної в тілі самки цієї комахи”. Автор додає, що з комахи добували червону фарбу ще в Київській Русі, нею фарбували, зокрема, бойові знамена (звідси походить вираз *червлений стяг*) [ЗУЕ, с. 637].

Словник польської мови XVI ст. фіксує ще одне значення аналізованої лексеми, а саме “шовк” та ілюструє його промовистою цитатою з книги Мартина з Ужендова “Herbarz polski”, виданої у Кракові у 1595 р., пор.: “*Gdy dorostą [robaczki] / náStáwiác im różg po izbie / álbo komnácie / á oné poláza po różgách / czyniác dómki okrągłe / w którychby mogły Sie zachować [...] vczyniwSzy domek / dopiéro tocza wkóło około wyborny Iedwab / który pospolicie zowa czérwcem*” [SJP XVI, IV, с. 140].

Багатозначність польської лексеми “місяць – рослина – комаха” цікаво обігрується в польській паремії *W czerwcu pod czerwcem siedzi czerwiec* [NKPP, I, с. 370].

У польській, подібно як і в інших слов’янських мовах, існує значна кількість народних образних найменувань першого літнього місяця, пор. пол. *piec, wielki maj* (пор. назву травня – *mały maj*), *świętojański* [СД, II, с. 238]; *rodmajek* [SJP XVI, IV, с. 140]; стпол. *igornik, zok*; укр. *червець, гнилец, бидзень, бедзень, бидзень, перший* [СД, II, с. 238]; *полудень, рум’янець, різноцвіт, сінокісник, світозар, сонцекрес* [ЗУЕ, с. 339]; рос. *червень, травоспел, скопидом, хлеборос, биздень*; чес. *červen, červenec, malý červen, červen menší, řížen* [СД, II, с. 238]; у словацькій мові, окрім найменувань *červen, červeň*, зафіксовано також *lípeň, tráven, úhorí mesiac Božieho Tela*; болг. *петровски, еньовски, русалски, сенокос, косач, тодоровски, тодурске, тудораня, черешар, черешил, черешнар*. Прозора внутрішня форма наведених (далеко не всіх) народних назв першого літнього місця свідчить про те, що в ній закріплені яскраві образи, уявлення, асоціації, в основу покладені ті ознаки червня, які були істотними для мовців, а саме: природні явища – цвітіння квітів (зокрема, троянд), дозрівання трав, досягання хлібів, плодів (черешень); господарська діяльність (косіння сіна); місце цього місяця по відношенню до інших літніх місяців (перший); великі свята, які припадали на цей час (Івана Купала, Тіла Господнього, русальних свят і под.). Зауважимо, що останній тип номінації часових відрізків за назвами свят, які на них приходяться, є досить продуктивним в усіх слов’янських мовах [СД, II, с. 237], пор. також гуцульську назву літа *Святий Петро* за іменем найбільш шанованого святого цієї пори [ЗУЕ, с. 339].

Повертаючись до польського паремійного корпусу літнього циклу, який містить у своєму складі компонент *czerwiec*, зауважимо, що в ньому переважають одиниці прогностичної семантики. Необхідними для доброго врожаю були вчасні опади, саме тому в частині паремій об’єктивується важливість дощу в цей період господарського року: *Czerwiec mokry, zimny*

maj, gospodarzom pewny raj. Gdy czerwiec mokry po zimnym maju, chłopom w jesieni będzie jak w maju. Grzmoty czerwca rozweselają rolnikom serca. Jak w czerwcu pogoda służy, rolnik tylko oczka mróży [NKPP, I, с. 369]. *Kiedy maj zimny, a w czerwcu pada, gospodarz pełne stodoły posiada* [NKPP, II, с. 368].

Спостерігали й за тим, які явища у природному доквіллі можуть віщувати дощ і, відповідно, очікуваний урожай: *Czerwiec po deszczowym maju często dżdżysty w naszym kraju* [NKPP, I, с. 369]. *Pełnia czerwcową – burza gotowa* [NKPP, I, с. 370]. *Wiatr północny w czerwcu napędza żyta do sąsiedka* [NKPP, I, с. 370]. *Czerwiec się czerwieni – będzie dość w kieszeni* [NKPP, I, с. 369]. *W czerwcu się pokaże, co nam Bóg da w darze* [NKPP, I, с. 370]. *Święty Eugeniusz (30.XII) pogodę w czerwcu odmieni. Eugeniego lód albo woda pokaże, czy w lipcu (w lecie, w żniwa) pogoda* [NKPP, I, с. 555]. *Gdy w maju plucha, w czerwcu posucha* [NKPP, II, с. 368]. Необхідною передумовою для доброго врожаю була, безумовно, праця: *Czerwiec temu się zieleni, kto do pracy się nie leni* [NKPP, I, с. 369], пор. укр. *Червень тому зелениться, хто до праці не ліниться. Хто у червні байдикує, то узимку голодує* [ЗУЕ, с. 637].

Віщування, якою буде погода у шостий місяці літа, були пов'язані з тим, якою буде погода взимку: *Czerwiec stały – grudzień doskonały. Gdy czerwiec chłodem i wodą szafuje, to zwykle cały rok popsuje* [NKPP, I, с. 369].

Червень у календарно-міфологічній картині світу витлумачується як місяць, який був не надто спекотним і лише передував (максимально) високій температурі повітря: *W czerwcu gospodarze resztki zboża sieją, dopokąd słoneczne skwary zbyt nie grzeją* [NKPP, I, с. 370]. Це був час відносної перерви господарських робіт аж до жнив: *Czerwiec – przerwiec, bo przerywa gospodarkę aż do żniwa* [NKPP, I, с. 369]. З червнем пов'язані народні прикмети: *Czerwiec gdy zagrzeje, gdzie zorze zachodzą, ryby się znacznie i obficie zrodzą* [NKPP, I, с. 369]. *Czerwiec i na kosę pierwiec* [NKPP, I, с. 369]. *Cyrwiec – konia na pastwisko wywlec* [NKPP, I, с. 369].

Паремії з деонтичною семантикою вказують на те, що треба / не треба, варто / не варто було робити у цей час: *Nie pij w czerwcu piwa młodego, wina się chroń, miodu mocnego; jedz sałatę z podróżnikiem, wodę źródła pij naczynkiem. W czerwcu gorącego lata zdrowa więc bywa sałata: wina jeśli być nie może, piwo chłodne pij, nieboże* [NKPP, I, с. 370]. *W czerwcu się rąbać drzewa i jaj podsadzać nie godzi, bo drzewu robak, a drobiu choroba szkodzi* [NKPP, I, с. 370].

Цікаву паралель між природними явищами у червні та вдачею людини, яка народилася цього місяця, маніфестує прислів'я *Wiatry i ludzie czerwcowi do odmiany wciąż gotowi* [NKPP, I, с. 369]. Загалом таке асоціативне поєднання є типовим для календарних паремій, пор. *Kto się w maju urodzi, dobrze mu się powodzi. W lipcu gniewne ziele jak się rozgniewa, to się gniewa cztery niedziele* “про людину, яка народилася в липні й яку легко можна вивести з рівноваги” [NKPP, II, с. 306].

Назвою другого літнього місяця й, відповідно, сьомого місяця року виступає у польській мові *lipiec*. Різні тлумачні лексикографічні джерела наводять неоднакову кількість значень аналізованого хрононіма. Лексема виступає або як моносемант зі значенням “сьомий місяць календарного року” [sjp.pwn.pl], або як полісемант, що має у своєму семантичному обсягу ЛСВ “мед із липового цвіту; алкогольний напій із цього меду” [Skogupko, с. 347]. Друге значення відоме у польській мові від старопольського періоду та фіксується історичними словниками. Лексема зводиться до суфіксальної формації псл. **lipьсьь* “щось пов’язане з липою, з липами”, яке, у свою чергу, походить від спільнослов’янської назви дерева **lipa*. Первинне значення хрононіма можна відтворити як “час цвітіння липи” [Boryś, с. 288]. Пор. українську дитячу загадку про липень: “Сонце пече, липа цвіте, день одбуває – коли це буває?” [ЗУЕ, с. 334]. Семантична мотивація назвою власне цієї рослини пов’язана, швидше за все, із тим, що липа мала важливе значення у побуті давніх слов’ян: з липового дерева здавна виробляли посуд, бондарські речі, вулики, липовий цвіт широко використовувався у народній медицині, особливо цінувався липовий мед [тж, с. 333]. Пор. польські прислів’я: *Kwiat lipcowy – napój zdrowy* [НКРР, II, с. 264]. *Miód lipcowy to lek zdrowy* [НКРР, II, с. 492]. *W lipcu kłós się korzy, że niesie dar boży; który prosto stoi, dobrego się boi* [НКРР, II, с. 306]. *W lipcu się kłosek korzy, że niesie dar boży, a najpierwsza Małgorzata sierp w zboże założy (10.VI i 20.VII i in.)* [НКРР, III, с. 377].

Формально подібним до польської назви місяця є українське найменування *липень*, утворене за допомогою суфікса псл. **-ьпнъ* [ЕСУМ, III, с. 237-238]. Ці корені у тому чи іншому дериваційному оформленні засвідчені в назвах аналізованого місяця в інших слов’янських мовах та їхніх діалектах, пор. укр. діал. *липець*, рос. діал. *липень*, блр. *ліпень*, блр. діал. *ліпец*, словац. заст. *ліпей*, словен. діал. *ліпан* та ін [СД, II, с. 431]. Деякі слов’янські назви липня є континуантами кореня псл. **črvь-*, пор. чес. *červenec*, друс. *червень*, *чървьць*, давньоболг. *червен* [тж].

Внутрішня форма наступних найменувань липня пов’язана з косінням сіна: укр. діал. *косень*, *страдник* [ЗУЕ, с. 333], рос. *страдник*, *сенозарник* [КГ, с. 236], *сенокос* [СД, II, с. 431], болг. *косач* [СД, II, с. 431], з характерними природними явищами: дощем, громом, пор. *дощовик*, *громовик* [ЗУЕ, с. 333], спекою, пор. серб. *жар*, болг. *горешняци* [СД, II, с. 431], іменами святих, яких ушановували саме в цей період, пор. болг. *св. Илиев(ски)*, *Илинският месяц* [тж].

Традиційною для аналізованої групи мікротекстів є притаманна їй прогностична семантика: *Gdy się grzmot w lipcu od południa pada, drzewom się znaczy szwank i nieuroda* [НКРР, II, с. 305]. *Jak po lipcu gorącym sierpień się ochłodzi, to później zima twarda z wielkim śniegiem chodzi. Lipiec upały – wrzesień doskonały. Upały lipcowe wróżą mrozy styczniowe* [НКРР, II, с. 305]. *I naodwrot – Po styczniu jasnym i białym w lipcu będą upały. Styczeń mrozi, lipiec*

skwarem grozi [НКРР, III, с. 344]. *Jak styczeń rozchlapany, to lipiec zaplakany* [НКРР, III, с. 343].

У частині прислів'їв вербалізовано необхідні господарські дії та пов'язані з ними рекомендації: *W lipcu z niemałą nadzieją gospodarze rzepu sieją: ci na Kiliana dolą, inni Małgorzatke wolą* [НКРР, III, с. 378]. *W lipcu dwóch braci ziemniaki znaczy: gdy deszcz – gniją, a gdy pogoda, to żyją. W lipcowej porze łowią raki, piskorze* [НКРР, II, с. 305]. *Od lip ciągnie wonny lipiec, nie daj słońku kłosa przypiec. Lipca i zardzewiały sierp się rad przygodzi, ale łąźnie używać i krew poszczać szkodzi. Lipca ni żyłki nie ruszaj, a o miód nie pokuszaj, nie śpi wiele, łąźnie niechaj, kopru z szafwiją używaj* [НКРР, II, с. 305].

У наступних пареміях зауважується, що в липні закінчувалися запаси харчів, особливо борошна: *Lipiec – ostatek chleba wypiec. Lipiec – ostatek mąki wypiecz. Lipiec – ostatek zboża z skrzyni, babo, wypiecz* [НКРР, II, с. 305]. У цей час варто було особливо трудитися, щоб зробити запаси на зиму: *Lipcu trza gotować, co na jesień obiadować* [НКРР, II, с. 306]. *Czego lipiec i sierpień nie dowarzy, tego wrzesień nie usmaży* [НКРР, II, с. 305].

Липень – це середина літа й половина року. Однак це значення експлікується лише в українській та російській пареміології, у польських проverbs воно не відображене, пор. укр. *Липень – вершина літа. Липень не тільки полудень літа, але й року* [ЗУЕ, с. 334], рос. *Июль – макушка лета. Июль – макушка лета, декабрь – шапка зими. Июль – краса лета, середка цвета. Июль – макушка лета – устали не знает, все прибирает. Плясала б баба, плясала, да макушка лета настала* [КГ, с. 236].

Останнім у традиційному розумінні літнім місяцем є серпень (пол. *sierpień*), який номінується у слов'янських мовах переважно лексемами, що зводяться до псл. **srpnъ*, похідного від **sъrръ* “серп” й утвореного за допомогою продуктивного для цієї словотвірної моделі суфікса псл. **-ьнь* [ЕСУМ, V, с. 221; Boryś с. 547; Brückner с. 489-490], пор. укр. *серпень*, пол. *sierpień*, чес. *srpen*, болг. *сърпен*, словен. *srpan* (також і “липень”) та ін. Значення назви місяця вчені відтворюють як “місяць серпа, жнив” [ЕСУМ, V, с. 221]. Від дієслова **žeti* зі значенням “жати” походять назви серпня білорус. *жнівень*, болг. *жетвар*, луж. *žņijeńс* [ЕСУМ, II, с. 188; СД, I, с. 88], рос. діал. *жнивень* [КГ, с. 284], укр. діал. *жнивець* [ЗУЕ, с. 535].

Локальними найменуваннями серпня є лексеми, мотивовані назвами найбільш шанованих свят, які припадали на цей період, пор. пол. *Bartolomiejski, Jakóbski*, укр. *илевий*, поліс. *спасаўка*, серб. *госпођински месец, маковен*, болг. *богородички* та ін. [СД, I, с. 88], укр. *спасівець* [ЗУЕ, с. 535].

На території Славії фіксуються також назви серб. *гумник*, болгар. *гумнар* ← псл. **gитьно* “гумно”, хорв. *kolovoz*, давньорус. *заревъ*, укр. *зорничник* та деякі інші [Тж; ЗУЕ, с. 535]. У традиційній культурі серпень наділявся також образними назвами-епітетами, пор. укр. *зорничник, городник* [ЗУЕ, с. 535], рос. *густарь, густоед, зерносея* [Тж], *разносол* [КГ, с. 284]. Ці назви мотивовані тим, що серпень зазвичай багатий на врожай, пор. *Август-*

разносол, всего вдоволь. На зимний стол август готовит разносол. Август-густарь, страды государь [КГ, с. 284]. Цікаву інтерпретацію отримав аналізований місяць в українській народній назві – *кивень*, яка походить від того, що тварини в серпні від надокучливих комах кивають головою [ЗУЕ, с. 535].

Словники сучасної польської мови витлумачують значення пол. *sierpień* як “восьмий місяць календарного року” [Skorupko, с. 743; sjp.pwn.pl]. У старопольській період лексема існувала в дещо іншому фонетико-орфографічному оформленні, пор. *sirpień / sirzpień* [Boryś, с. 547].

Семантика польських паремій, у яких вербалізовано уявлення про останній літній місяць, дозволяє стверджувати, що у проverbsіальному корпусі польської мови серпень – це передусім час закінчення жнив, відповідальної та напруженої хліборобської праці, збирання очікуваного врожаю: *Kiedy sierpień następuje, resztki zboża koszą, albo sierpem dożynają i przypiórki płoszą. Czego sierpień nie uwarzy, wrzesień tego nie upiecze. Jeśli piękny sierpień, gotuj sobie, chłopku, kieszeń. Od głodnych cierpień najlepsze lekarstwo sierpień. Z sierpem w rękę witać sierpień: wieleć uciech, wiele cierpień. W sierpniu sierpuj, z prac nie cierpuj. W sierpniu wszelki zbytek nie idzie w pożytek* [NKPP, III, с. 191-192]. *У серпні спина мліє, а зерно гріє. У серпні хліборобу три роботи: косити, орати й сіяти. Серпень втому не знає – все збирає, припасає. Як у серпні дбаєм – так зимою маєм* [ЗУЕ, с. 535].

Важливість праці підкреслює українське прислів'я: *Один серпневий день рік годує* [ЗУЕ, с. 535].

Окрім наведених вище прислів'їв, у польській мові існує значна кількість паремій-прогностиків: *Gdy w sierpniu z północy dmucha, nastaje zwykle posucha. W sierpniu gdy zagrzmie strony północnymi, ryb kłeska i co czółga się po ziemi. Jak długo w sierpniu wiatер wieje, tak długo miej, siedloczku, o żniwach nadzieje. Jeśli w sierpniu rosa moczy, to pogoda na uboczy. Na koniec w sierpniu w śnieg góry ukryte, jesień bez chmury. Sierpień pogodny winom przygodny. W pierwszym tygodniu sierpnia pogoda stała, będzie zima długo biała. W sierpniu mgły na górach – mroźne Gody, kiedy mgły w dolinach – dla pogody* [NKPP, III, с. 191-192].

У наступних прислів'ях закріплене спостереження за погодою у перші серпневі дні й віщування подальших природних умов у серпні та вересні: *Jaki pierwszy, drugi, trzeci, taki cały sierpień leci. Jaki, pierwszy, drugi ćmi, takie sierpnia, września dni*, в також *Gdy z początku sierpień częste grzmoty miewa, tedy też do końca taką nutę śpiewa* [NKPP, III, с. 191-192].

У коментарі до останнього прогностика зазначено, що, згідно з народними повір'ями, дні від 25 липня до 6 серпня визначають погоду відповідних місяців року [NKPP, III, с. 191]. Ці вірування відомі також іншим слов'янам. Зокрема, Г. І. Кабакова та С. М. Толстая у словниковій статті про серпень, розміщеній у першому тому “Слов'янських старожитностей”, зазначають, що болгари та македонці дні у проміжках від 1 до 6 чи від 1 до

12 серпня називали маккавейськими (*макавеи*) та передбачали за ними погоду на прийдешній рік, вважаючи, що кожен день відповідає одному місяцеві (починаючи з вересня). Аналогічні віщування відомі також східним слов'янам [СД, I, с. 88].

Перспективою подальших досліджень вважаємо вивчення особливостей семантики і прагматики польських паремій з компонентом-назвою пол. *lato*, яке дозволить змоделювати комплексний мовний образ літа в паремійному просторі польської мови, що планується відобразити в наших подальших розвідках.

Л і т е р а т у р а :

1. Єрмоленко С. С. Мовне моделювання дійсності і знакова структура мовних одиниць : монографія. – К. : Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2006. – 384 с.
2. Жайворонок В. В. Українська етнолінгвістика: Нариси. – К. : Довіра, 2007. – 262 с.
3. Коцюба З. Г. Рефлексія побутової свідомості в різномовному проverbs'яльному просторі (від універсального до національного): монографія. – Львів : ДП “Видавничий дім “Укрпол”, 2010. – 472 с.
4. Рыбаков Б. Народный календарь. – Свердловск : Средне-Уральское книжное издательство, 1980. – 112 с.
5. Толстая С. М. Полесский народный календарь. – М. : Индрик, 2005. – 600 с.
6. Толстая С. М. Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. – М. : Индрик, 2005. – 528 с.
7. Толстой Н. И. Язык и народная культура. Очерки по славянской мифологии и этнолингвистике. – М. : Индрик, 1995. – 512 с.

Д ж е р е л а :

1. Даль – Даль В. И. Пословицы и поговорки русского народа. – С.-Петербург – Москва : Издание книгопродавца-типографа М. О. Вольфа, 1879. – Т. I-II.
2. ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : в 7-ми тт. / гол. ред. О. С. Мельничук. – К. : Наукова думка, 1982–2006. – Т. I-V.
3. Зимин, Спирин – Зимин В. И., Спирин А. С. Пословицы и поговорки русского народа. Большой толковый словарь. – Ростов на Дону : Феникс, Москва : Цитадель-трейд, 2005. – 544 с.
4. ЗУЕ – Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури. Словник-довідник. – К. : Довіра, 2006. – 703 с.
5. Номис – Номис М. Українські приказки, прислів'я і таке інше / уклад М. Номис / упоряд., приміт. та вступна ст. М. М. Пазяка. – К. : Либідь, 1993. – 768 с.
6. ПП – Прислів'я та приказки / упоряд., передмова М. К. Дмитренка. – К. : Видавець Микола Дмитренко, 2008. – 176 с.
7. РПП – Русские полсловицы и поговорки / под ред. В. П. Аникина. – М. : Художественная литература, 1988 – 431 с.
8. СД – Славянские древности: этнолингвистический словарь / под ред. Н. И. Толстого. – Т. I-IV, М. : Международные отношения, 1995-2009.

9. Boryś – Boryś W. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2005. – 864 s.
10. Brückner – Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego. – Warszawa: Wiedza Powszechna, 1970. – 806 s.
11. Čelakovský – Čelakovský F. L. Mudrosloví národu slovanského ve příslovích. – Praha: V Kommissí Františka Řivnáče, 1852. – 644 s.
12. MSJP – Mały słownik języka polskiego / Pod red. S. Skorupki, H. Auderskiej, Z. Łempickiej. – Warszawa: PWN, 1968. – 1033 r.
13. NKPP – Nowa księga przysłów polskich / Red. nacz. J. Krzyżanowski. – Warszawa : PIW, 1969-1978. – T. I-IV.
14. SJP – Słownik języka polskiego. Електронний режим доступу: <http://sjp.pwn.pl/>

Аскерова І. А. Семантична типологія паремій з компонентами-наименованнями летніх місяців в польському мові на общеславянському фоні.

Стаття присвячена опису семантико-структурних, історико-етимологічних і етнокультурних особливостей польських найменувань літніх місяців на матеріалі лексикографічних і пареміологічних джерел.

Ключові слова: паремія, народний календар, мовна картина світу, семантика, етимологія, етнолінгвістика.

Askerova I. A. Semantic typology of proverbs with the naming components of the summer months of the Polish language in the Slavic background.

The article describes the semantical-structural, history-etymological and ethnocultural characteristics of Polish summer month's names on the material of the paremiological and lexicographical sources.

Keywords: paremics, proverb, folk calendar, language image of the world, semantics, etymology, ethnolinguistics.

Гут Н. В.

**Уманський державний педагогічний
університет імені Павла Тичини**

БЕЗПОЛУЧНИКОВІ ПОРІВНЯЛЬНІ КОНСТРУКЦІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті окреслено поняття “порівняння” як мовної одиниці в українській та англійській мовах, визначено структуру безполучникової порівняльної конструкції. На матеріалі прозових творів Є. Гуцала та Д. Г. Лоуренса охарактеризовано основні структурно-синтаксичні та функціонально-семантичні типи порівнянь. Виокремлено спільні та відмінні риси таких утворень в українській та англійській мовах.

Ключові слова: порівняння, безполучникова порівняльна конструкція, об'єкт порівняння, суб'єкт порівняння, основа порівняння.

Порівняння є висхідною формою для породження будь-яких висловлювань, що утворюють систему образних засобів. Порівняння втілюється двома способами – шляхом вказівки на явища подібності із